

Børn på fabrik

Børnene var en del af arbejderne, da fabrikkerne dukkede op sidst i 1800-tallet. Der var nyt, at børn arbejdede. Komponisten Carl Nielsen voksede op i 1870'erne og han skriver i sine erindringer om, hvordan han som 6-årig sammen med sin bror skar sten til om sommeren på et teglværk tæt på sit hjem, 10 kilometer fra Odense. Familien var ludfattig, og børnene blev tidligt sendt ud at arbejde for at få enderne til at mødes.

Børnene arbejdede også i byen. Børn af håndværkere gik f.eks. til hånd på værkstederne. Da byernes voksende og de nye, store fabrikker skabte nye situationer og behov, hvor børn med fordel kunne bruges. Og alle var enige om, at børn burde arbejde, men det ikke var alt arbejde, der var passende for børn.

Børn var gode til simple opgaver, som at sortere ting. De kunne komme rundt blandt maskiner, hvor der ikke var plads til voksne. Men det var farligt. Selv i små forretninger og butikker i Odense blev drenge og piger ansat som bude, og en opgørelse fra 1907 viser, at mange odenseanske børn arbejdede som bude eller lignende.

De første regler for børns arbejde

I 1872 skrev den københavnske læge Emil Hornemann bogen "Om børns anvendelse på fabrikker". I den fortalte han om børns arbejde f.eks. i væverierne, hvor børnene fulgte maskinens bevægelse og pillede fnug af klædet i en luft, der gerne var fyldt med støv. Det var ikke gavnligt for børnenes helbred. Han var dog klar over, at en fattig familie havde brug for enhver lille indtægt.

Lægen mente, at de bedste arbejdere var dem, der kom ud at arbejde tidligt i livet, men børnenes arbejde burde foregå i sund luft og man skulle sørge for barnets udvikling ved god kost, klæde, varme og renlighed. Og så skulle børnene også have god undervisning.

På fabrikkerne var mange ulykker, der involverede børn. Derfor lavede man i 1873 den første lov om børns arbejde på fabrikker. Børn under 10 år ikke længere arbejde på fabrik. Og børn mellem 10 og 14 år måtte kun arbejde 6½ time om dagen og kun mellem kl. 6 morgen og 8 om aftenen. Det var slut med natarbejde. Børnene måtte heller ikke arbejde i den tid, de skulle i skole.

Det var ikke alle, der syntes om loven. En politiker sagde f.eks., at det var skidt, hvis man begrænsede børns muligheder for at arbejde. Det ville bare gøre dem til søvntryne og dagdrivere. Nej, sunde og raske børn havde godt af at arbejde. Så lavede de noget fornuftigt, frem for at de drev rundt på gaderne, hvor de var i fare for at blive "moralsk fordærvede".

Det var især på tobaksfabrikkerne, at man brugte mange børn. Mere end halvdelen af tobaksarbejdere var børn. I Odense var det blandt andet H. Nielsens Cigar- og Tobaksfabrik og Stokkebyes Cigar og Tobaksfabrik, som brugte børn i produktionen. Men også andre store firmaer havde børn ansat. Det gælder f.eks. Albani Bryggerierne, Fyens Glasværk og Thomas B. Thriges fabrikker. På byens glasværket havde i 1890 godt 200 folk ansat, og af dem var 50 børn under 14 år.

Fabrikkerne blev ofte kritiseret for at lade børn arbejde under dårlige forhold. På glasværkerne brugte man f.eks. børn, da man mente, at børn bedre tålte varmen fra ovnene.

Klædefabrikkens skole

Brandts Klædefabrik brugt børn helt fra den begyndelse. I de første år var helt op til 25 procent af arbejderne børn - og enkelte af dem var helt ned til 10-11-årsalderen.

I 1890 havde fabrikken i alt 182 personer ansat, og af dem var 31 børn mellem 10 og 14 år. De arbejdede især i spinderiet. Da børnene var skolepligtige, kom de på Brandts Klædefabrik til at arbejde i toholdsskift enten fra kl. 6 morgen til kl. 12 middag med skole fra 13 til 17 eller med skole fra kl. 8 til 12 og derefter arbejde fra kl. 13 til 19.

I 1901 blev loven om børns arbejde ændret, så man nu mindst skulle være fyldt 12 år for at arbejde på fabrikkerne. Den daglige arbejdstid blev også nedsat med ½ time. Loven gav også de enkelte kommuner lov til at lave vedtægter (regler) for skolebørns arbejde, hvis arbejdet ikke var omtalt i loven. Odense var blandt de byer, der fik sådan en vedtægt.

På Brandts Klædefabrik gav den nye lov problemer. Odenses skoler havde kun undervisning om formiddagen for børn fra 12 år og opefter. Derfor kunne børnene ikke længere arbejde på formiddags- og eftermiddagshold. Fabrikken fandt dog på en anden løsning. Fabrikken lavede sig egen skole. Drengene arbejdede nu om formiddagen og gik i skole om eftermiddagen. Fabrikant Brandt lovede, at undervisningen på skolen blev lige så god som på kommunens skoler.

Avisen Fyns Social-Demokrat var ikke fornøjet. Den kaldte skolen for ”børneslaveriets skole”, der blot skulle sørge for at ejerne tjente flere penge. Fabrikken burde i stedet ansatte nogle af de voksne, der gik arbejdsløse. Skolen var ikke vejen frem. Børn, der arbejdede på fabrikker, var ofte sløve i skolen og lærte for lidt.

Skolen på Brandt Klædefabrik blev allerede nedlagt i 1913. En ny lov bestemte, at skolebørn, altså børn under 14 år, ikke måtte arbejde på fabrikker og lignende. Og så var det slut med børnearbejdere på Brandts Klædefabrik og ingen grund til at drive en skole.

Reglerne strammes

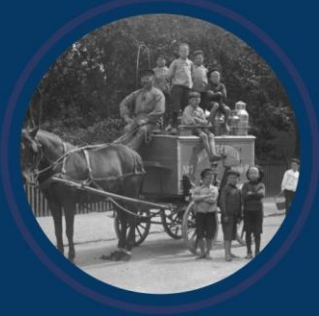
Siden den første fabrikslov fra 1873 fulgte flere ændringer, der langsomt fik børnene væk fra fabrikkerne. I 1907 blev indført en regel om, at børn under 12 år ikke måtte arbejde og der kom regler for, hvor meget børn over 12 år - og som stadig gik i skole - måtte arbejde.

Det var ikke alle forældre, der var glade for, at børnene ikke måtte arbejde. Den løn, som børnene tjente, var ofte en vigtig indtægt for en fattig arbejderfamilie (se kilde x).

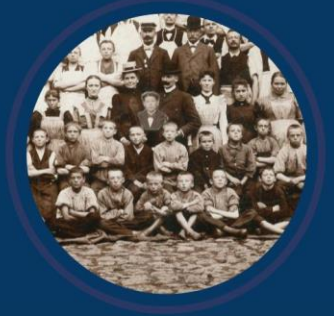
I 1913 blev alderen for, hvor gammel man skulle være for at arbejde på fabrik hævet til 14 år. Nu kunne børnene passe deres skolegang.

Børnene kom væk fra fabrikkerne og fik i stedet mere skolegang. I 1921 indførte skolerne i Odense undervisning hele dagen. Tidligere gik 2., 5., 6. og 7. klasse kun i skole om formiddagen, mens 1., 3. og 4. klasse gik i skole om eftermiddagen. Med skolegang hele dagen blev det sværere at bruge børn som arbejdere.

Dog måtte børn stadig gerne være bud for f.eks. den lokale købmand og butik, og den slags arbejde var meget almindelige langt op i tiden, og på den måde kunne børn stadig give et lille bidrag til mange familiers økonomi.

Børn på arbejde

1873

Børn under 10 år må ikke længere arbejde på fabrik

Drengene på byens tobaksfabrikker strejker

1896

1901

Børn under 12 år må ikke længere arbejde på fabrik

1901

Brandts Klædefabrik laver sin egen skole

1908

Odense får en såkaldt børnevedtægt

1913

Børn under 14 år må ikke længere arbejde på fabrik

1913

Børn må stadig gerne arbejde som bydreng og lignende

1921

Odenses skoler indføre skolegang hele dagen

